

مفهوم‌ها و

کاربردها

احتمالاً یادتان نمی‌آید اولین باری که صحبت کردید، کی بود و چه گفتید. اما شاید کودکانی را که به تازگی توانایی صحبت کردن پیدا کرده‌اند، دیده باشید. به زحمت می‌گویند «بابا»، «مامان»، «آب». همه‌ی ما وقتی شروع به صحبت کردیم، واژه‌هایی را به کار بردیم که به تنهایی پیام کاملی نداشتند، مثلاً می‌گفتیم «آب»، و اطرافیانمان می‌فهمیدند تشنه هستیم. یا می‌گفتیم «بابا»، و دیگران حدس می‌زدند که «پدرش را دوست دارد»، یا «پدرش را صدا می‌زند»، یا «دل‌تنگِ پدرش است». اما تدریجاً یاد گرفتیم که با واژه‌ها **جمله** بسازیم و کامل صحبت کنیم. **جمله**، عبارتی است که معنای کاملی داشته‌باشد. «بابا»، پیام کاملی به شنونده انتقال نمی‌دهد، اما «بابا آمد»، پیام کاملی دارد و **جمله** است.

هدفِ جمله، رساندن معنا به شنونده است. پس هر سخنی جمله دارد: هم سخنانِ منظوم جمله دارند، هم سخنانِ غیرمنظوم. هم متونِ قدیمی جمله دارند، هم متونِ جدید. هم کتاب‌های علمی، هم کتاب‌های غیرعلمی و ...

پرسش‌های نکته‌ی ۱

۱- کدام عبارت‌ها جمله هستند؟ عباراتی را که جمله نیستند، تبدیل به جمله کنید.

۱) امیر پدربزرگش را دوست دارد

۲) غذای خوشمزه‌ی دیشب

۳) چه نقاشی زیبایی است

۴) ماهی‌های آکواریوم خانه‌ی همسایه

۵) تیم ملی فوتبال

۶) من و دوستان خوبم در کلاس درس

کتاب کار فارسی اول متوسطه‌ی اول (پایه‌ی هفتم) (کد کتاب: ۶۹۸۳)

۲- جمله‌های عبارات زیر را مشخص کنید. کدام عبارت جمله‌های بیشتری دارد؟

۱) امروز امیر را دیدم. داشت از مدرسه برمی‌گشت.

۲) قرآن، کتاب مقدّس و آسمانی مسلمانان است که در شب قدر از طرف خداوند بر پیامبر نازل شده‌است. این کتاب، بزرگ‌ترین معجزه‌ی پیغمبر خاتم است.

۳) عکّاسی را شخص خاصی کشف و تکمیل نکرده‌است. عکّاسی امروز، نتیجه‌ی تلاش بسیاری از افراد در زمینه‌های مختلف است.

۴) دلفین‌ها همانند بسیاری دیگر از پستانداران، فرزندان‌شان را زنده به دنیا می‌آورند و به آن‌ها شیر می‌دهند.

۵) جنگ جهانی دوم، جنگی فراگیر بود که بسیاری از کشورهای جهان را درگیر کرد، تا جایی که دو دسته از کشورهای مختلف به نام‌های متحدین و متفقین به وجود آورد. این جنگ، گسترده‌ترین جنگ جهان است و در آن بیش از صد میلیون نفر جنگیدند و بسیاری کشته شدند.

۶) در گذشته، برای روشن کردن آتش، چوبی نوک‌تیز را روی صفحه‌ای پهن، کنار چوب‌های پوسیده می‌گذاشتند و آن را آن قدر می‌چرخاند تا گرما، آتش به وجود می‌آورد.

۳- جمله‌های ابیاتِ قطعه‌شعر زیر - ابتدای شعری از فروغ فرّخزاد - را مشخص کنید.

علی کوچیکه، / علی بهونه‌گیر، / نصف‌شب از خواب پرید / چشم‌اشُ هی مالید با دَس / سه چار تا خمیازه کشید / پا شد نَشَس /
چی دیده بود؟ / چی دیده بود؟ / خواب یه ماهی دیده بود ...

۴- جمله‌های ابیاتِ دوبیتی زیر از باباطاهر را مشخص کنید.

شب تاریک و سنگستان و من مست / قدح از دست من افتاد و نشکست

نگه‌دارنده‌اش نیکو نگه‌داشت / و گرنه صد قدح، نفتاده بشکست

مفهوم‌ها و

نکته‌ی (۲):

کاربردها

بلبل عاشقِ گل نمی‌شود. عاشق‌شدن، کاری است که فقط از انسان‌ها سر می‌زند. گل هم برای عاشقِ خود ناز نمی‌کند، ناز کردن هم کاری انسانی است. هیچ‌کدام از این دو صحبت هم نمی‌کنند. اما

شاعران ادبیاتِ فارسی، بلبل را عاشقِ گل می‌دانند، و گل برای او ناز می‌کند:

«صبحدم مرغِ چمن با گلِ نوحاسته گفت: / ناز کم کن، که در این باغ، بسی چون تو شکفت»

بلبل به گل تازه شکفته می‌گوید: «این همه ناز نکن، در این باغ، گل مثلِ تو فراوان است!». گل هم با خنده پاسخ می‌دهد:

«گل بخندید که از راست نرنجیم، ولی / هیچ عاشق، سخنِ سخت به معشوق نگفت». یعنی «من سخنِ راست را می‌پذیرم و از آن

نمی‌رنجم ولی اگر عاشق باشی، با معشوقِ خود نامهربان سخن نمی‌گویی.»

گاه شاعران و نویسندگان، برای بیانِ مفاهیمی که در ذهنشان است، از حیوانات و اشیا استفاده می‌کنند، به این ترتیب که به آن‌ها

ویژگی‌های انسانی نسبت می‌دهند و آن‌ها را **شخصیت‌هایی** شبیه انسان تصور می‌کنند. به این کار، **شخصیت‌بخشی** یا **تشخیص**

می‌گویند.

پرسش‌های نکته‌ی ۲

۵- «شخصیت‌بخشی»های متن‌های زیر را بیابید.

۱) بعد از خمیازه‌ای عمیق و طولانی، خورشید خانم کم‌کم از پشت کوه‌ها بیرون رفت و به دشتِ بزرگِ زیرِ پاهایش نگاهی

انداخت. درخت به بالا نگاه کرد و گفت: «سلام!» خورشید هم چشمکی زد و گفت: «درود!»

۲) لاک‌پشت دست‌های خرگوش را رها کرد و گفت: «از این‌جا به بعد خودت باید تا خونه بری. کمی هم تلاش کن!» خرگوش

خندید و گفت: «تا الآن فکر می‌کردم تو تنبلی می‌کنی!»

۳) برق‌ها که خاموش شد آقای چاقو به آقای چنگال رو کرد و گفت: «یه کمی هم به خودت بیا آقا! بین هر روز سرِ سفره‌ی نهار

چه سر و صدایی راه می‌اندازی؟»

کتاب کار فارسی اول متوسطه‌ی اول (پایه‌ی هفتم) (کد کتاب: ۶۹۸۳)

۶- به کدام حیوان در متن زیر شخصیت انسانی نسبت داده نشده است؟

سنجاقک که رسید لبِ مرداب، جیغِ بلند و ترسناکی کشید. رنگ به چهره‌اش نماند. کمی تلوتلو خورد و روی زمین افتاد. سنجاب بالای درخت پرید. قورباغه از سمتِ دیگرِ مرداب صدا را شنید و گفت: این باز شروع کرد! خرگوش گفت: «سنجاقک باز از عکسش توی آب ترسید؟»

(۱) سنجاقک (۲) سنجاب (۳) قورباغه (۴) خرگوش

۷- شخصیت‌بخشی بیت‌های زیر را توضیح دهید.

بارید ابر بر گل پژمرده‌ای و گفت / کاز قطره بهر گوش تو آویزه ساختم

خندید گل که دیر شد این بخشش و عطا / رخساره‌ای نماند، ز گرما گداختم

۸- تشخیص را در کدام بیت یا ابیات می‌توان یافت؟

(۱) باد آمد و بوی عنبر آورد / بادام شکوفه بر سر آورد

(۲) بلبل آهسته به گل گفت شبی / که مرا از تو تمنّایی هست

(۳) می هست و درم هست و بتِ لاله‌رخان هست / غم نیست، و گر هست، نصیبِ دلِ اعداست (اعدا: دشمنان)

(۴) ما صاف‌دلان کینه نداریم ز مهر / خون در دل ما ز مهر دشمن، جوشد

(۵) این بگفت و هم‌چو باران بهار / با یتیمان شد به زاری اشک‌بار

پرسش‌های تشریحی

۱- معنای واژه‌های زیر را در مقابل آن‌ها بنویسید.

(۱) مونس: (۲) عنایت: (۳) ظلمت: (۴) توفیق: (۵) زنجره:

۲- در بیت زیر، بخش‌های مشخص شده چه معنایی دارند؟ توضیح دهید.

«ای هست‌گن اساس هستی / کوته ز دَرَت، درازدستی»

۳- مصراع دوم بیت زیر چه معنایی دارد؟

«ای کارگشای هرچه هستند / نام تو، کلید هرچه بستند»

۴- شاعر در مصراع دوم بیت زیر، از خداوند چه چیزی می‌خواهد؟

«هم تو، به عنایت الهی / آن جا قَدَم رسان که خواهی»

۵- واژه‌های «خود» در بیت زیر، به چه کسانی برمی‌گردد؟ بیت را معنی کنید.

«از ظلمتِ خود رهایی‌ام ده / با نورِ خود آشنایی‌ام ده»

۶- حکیم ابومحمد یوسف، ملقب به نظامی گنجوی، شاعر کدام قرن است؟ آثار او را نام ببرید.

۷- در عبارت «الهی، نگاه دار تا پریشان نشویم»، «نگاه دار» به چه معناست؟

۸- گوینده‌ی عبارت «بینایی ده تا در چاه نیفتیم»، عارف بود. با توجه به این نکته، منظور از «چاه» در عبارت چیست؟

۹- منظور از «آن جهان» در عبارت زیر چیست؟ عبارت را معنا کنید.

«دلی ده که در کار تو جان بازیم؛ جانی ده که کار آن جهان سازیم.»

کتاب کار فارسی اول متوسطه‌ی اول (پایه‌ی هفتم) (کد کتاب: ۶۹۸۳)

۱۰- «الهی‌نامه» اثر کیست؟

*درباره‌ی بیت «جهان جمله فروغِ روی حق دان / حق اندر وی ز پیدایی است پنهان»، به سه پرسش زیر پاسخ دهید.

۱۱- «جمله» در بیت به چه معناست؟

۱۲- «وی» در مصراع دوم به چه چیزی برمی‌گردد؟

۱۳- «از پیدایی، پنهان بودن» یعنی چه؟ بیت را بازگردانی و معنی کنید.

۱۴- متن زیر معرفّ کیست؟

از عارفان مشهور قرن هشتم و از علما و فضلاّی تبریز است که نوشته‌ها و سروده‌هایی در زمینه‌ی عرفان اسلامی دارد. معروف‌ترین اثر شعری او مثنوی «گلشن راز» است.

۱۵- در ابیات زیر درباره‌ی کلاس درسی در جنگل، چرا بچه‌ها برگ در دست داشتند؟

«بچه‌ها گرمِ گفت‌وگو بودند / باز هم در کلاس غوغا بود

هر یکی برگِ کوچکی در دست / باز انگار زنگ انشا بود»

۱۶- «از گرد راه رسیدن» و «گرم چیزی بودن»، کنایه از چه هستند؟

۱۷- در ابیات زیر، به کدام پدیده‌های طبیعی اشاره شده‌است؟

شبنم از روی برگ گل برخاست / گفت می‌خواهم آفتاب شوم

ذره‌ذره به آسمان بروم / ابر باشم دوباره آب شوم

۱۸- در ابیات زیر، چند «جمله» وجود دارد؟ آن‌ها را مشخص کنید.

دانه آرام بر زمین غلتید / رفت و انشای کوچکش را خواند
گفت: باغی بزرگ خواهم شد / تا ابد سبز سبز خواهم ماند

۱۹- در بیت زیر، غنچه خود را «دل تنگ» می‌داند. فکر می‌کنید چرا؟

غنچه هم گفت: گرچه دل تنگم / مثل لبخند باز خواهم شد

۲۰- «گل‌دسته» و «حرم» مربوط به کدام مکان‌های مذهبی است؟ جمله‌ای بسازید که هر دوی این واژه‌ها در آن به کار رفته باشد.

۲۱- در عبارت «کاش روزی به کام خود برسید»، «کام» یعنی ...

۲۲- آثار قیصر امین پور را نام ببرید.

۲۳- به چه واژه‌هایی «هم‌آوا» گفته می‌شود؟

۲۴- جمله‌های هر کدام از ابیات زیر را مشخص کنید.

الف) دریای شورانگیزِ چشمانت چه زیباست / آن‌جا که باید دل به دریا زد همین جاست

ب) تا تو نگاه می‌کنی، کار من آه کردن است / ای به فدای چشم تو، این چه نگاه کردن است؟

کتاب کار فارسی اول متوسطه‌ی اول (پایه‌ی هفتم) (کد کتاب: ۶۹۸۳)

۲۵- واژه‌های زیر را معنا کنید.

- (۱) طفولیت: (۲) متعبّد: (۳) شب‌خیز: (۴) مصحف:

۲۶- کدام ترکیب نادرستی املائی دارد؟

- (۱) صبح نوبهاری (۲) زیبایی آفرینش (۳) بلبلِ باغ (۴) ذائر حرم

۲۷- عبارتِ دعایی «رحمة الله علیه» به چه معناست؟

۲۸- جمله‌های زیر را با استفاده از تشخیص، کامل کنید.

(۱) نادانی و جسارت دست در دست...

(۲) آسمان هم امروز ...

۲۹- متن زیر چند نادرستی املائی دارد؟

الهی، دلی ده که در کار تو جان بازیم؛ دست گیر که دست‌آویز نداریم، توفیق ده تا در دین استوار شویم.

۳۰- واژه‌ی «دوگانه» در عبارتِ زیر به چه معناست؟

از ایشان، کسی بیدار نشده‌بود که دوگانه‌ای بگزارد. همه در خواب غفلت بودند.

۳۱- نقشِ واژه‌ی مشخص‌شده‌ی عبارتِ زیر چیست؟

«الهی، دلی ده که در کار تو جان بازیم.»

۳۲- «در پوستینِ کسی افتادن» کنایه از چیست؟

*درباره‌ی گلستانِ سعدی به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

۳۳- این کتاب در چه قرنی نوشته شد؟

۳۴- نثرِ گلستانِ مسجع است. نثرِ مسجع یعنی ...

۳۵- باب‌های گلستان را نام ببرید.

۳۶- جمعِ عربیِ هر کدام از واژه‌های زیر را مقابلِ آن بنویسید.

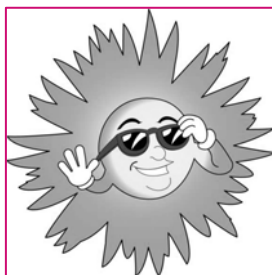
بیت (۴)

افق (۳)

اوّل (۲)

درس (۱)

۳۷- درباره‌ی تصویرِ زیر، متنی بنویس که در آن از آرایه‌ی تشخیص استفاده شده باشد.

پرسش‌های چهار گزینه‌ای

۳۸- کدام واژه ارزش املائی ندارد؟

- (۱) طفل (۲) حُسن (۳) شیخون (۴) صندلی

۳۹- تعداد نادرستی‌های املائی کدام بیت متفاوت است؟ شکل درست واژه‌هایی را که نادرست نوشته شده‌اند، در مقابل بیت بنویسید.

(۱) ای هست کن اثاث هستی / کوله ز درت درازدستی

(۲) هم قصه‌ی نانموده دانی / هم نامه‌ی نانوشته خوانی

(۳) از ضلمت خود رهایی‌ام ده / با نور خود آشنایی‌ام ده

(۴) هم تو به عنایت الهی / آن‌جا قدم رسان که خاهی

۴۰- در بیت زیر، به کدام اسم پروردگار اشاره شده‌است؟

«هم قصه‌ی نانموده دانی / هم نامه‌ی نانوشته خوانی»

- (۱) سمیع (۲) بصیر (۳) قدیر (۴) علیم

۴۱- کدام عبارت، «نثر مسجع» است؟

(۱) الهی، ما را از گناه بر حذر دار و به راه راست هدایت کن.

(۲) الهی، عالم از آن نوست، هر چیز کوچک و بزرگی که در آن وجود دارد.

(۳) الهی، داننده‌ی رازهایی، یاری‌گری و توانایی.

(۴) الهی، می‌دانم که می‌توانی و همه می‌دانند که بی‌تو توانی ندارم.

۴۲- کدام شخصیت از مقلدان گلستان سعدی نیست؟

- (۱) جامی (۲) قانانی (۳) خواجه عبدالله انصاری (۴) قائم‌مقام

۴۳- کدام کتاب خالق متفاوتی دارد؟

- (۱) آینه‌های ناگهان (۲) پریشان (۳) به قول پرستو (۴) مثل چشمه مثل رود

۴۴- در کدام بیت هم واژه‌ی جمع وجود دارد و هم واژه‌ی مفرد؟

(۱) بچه‌ها در کلاس جنگل سبز / جمع بودند دور هم خوش حال

(۲) باز موضوع تازه‌ای داریم / آرزوی شما در آینده

(۳) شبنم از روی برگ گل برخاست / گفت می‌خواهم آفتاب شوم

(۴) جوجه‌ی کوچک پرستو گفت: / کاش با بهار رهسپار شوم

۴۵- کدام عبارت، جمله نیست؟ آن را به جمله تبدیل کنید.

(۱) شهر ما پاکیزه بود. (۲) کسی از شما سؤالی پرسید؟

(۳) چه درختان قشنگی کاشته‌اید! (۴) آخرین داستان کوتاه این نویسنده‌ی بزرگ

۴۶- در کدام بیت واژه‌ای به معنای «ستم‌گری» و «زور‌گویی» وجود دارد؟

- ۱) ای خون‌به‌ای نافه‌ی چین خاک راه تو / خورشید سایه‌پرور طرف کلاه تو
- ۲) به زیر دلق ملّغ کمندها دارند / درازدستی این کوتاه‌آستینان بین
- ۳) سلام کردم و با من به روی خندان گفت / که ای خمارکش مفلس شراب زده
- ۴) بیا به می‌کده حافظ که بر تو عرضه کنم / هزار صف ز دعا‌های مستجاب‌زده

۴۷- در کدام بیت واژه‌ای به معنای «آسوده» وجود دارد؟

- ۱) اگر تو فارغی از حال دوستان یارا / فراغت از تو میسر نمی‌شود ما را
- ۲) تو را در آینه دیدن جمال طلعت خویش / بیان کند که چه بوده‌ست ناشکیبا را
- ۳) به جای سرو بلند ایستاده بر لب جوی / چرا نظر نکنی یار سروبالا را
- ۴) که گفت در رخ زیبا نظر خطا باشد؟ / خطا بود که نبیند روی زیبا را

۴۸- کدام عبارت نادرستی املائی دارد؟

- ۱) من در این شهر غریبم! کسی مرا یاری نمی‌دهد؟
- ۲) حالا که بازگشته‌ای، بنشین و بگو سفر چه‌طور بود؟
- ۳) این ایام محرم و صفر، هر سال روزهای خاصی می‌شود.
- ۴) به احتمال غریب به یقین این درس، درس ساده‌ای خواهد بود.

۴۹- کدام بیت «ردیف» دارد؟

- ۱) ای کارگشای هر چه هستند / نام تو، کلید هر چه بستند
- ۲) از ظلمت خود، رهایی‌ام ده / با نور خود آشنایی‌ام ده
- ۳) زنگِ تفریح را که زنجره زد / باز هم در کلاس غوغا شد
- ۴) هر یک از بچه‌ها به سویی رفت / و معلّم دوباره تنها شد

۵۰- تعداد جمله‌های کدام بیت بیشتر است؟

- ۱) دوست می‌دارم من این نالیدن دل‌سوز را / تا به هر نوعی که باشد بگذرانم روز را
- ۲) تا بود بار غمت بر دل بی‌هوش مرا / سوز عشقت نشانند ز جگر جوش مرا
- ۳) دست من گیر که بیچارگی از حد بگذشت / سر من دار که در پای تو ریزم جان را
- ۴) وه که گر من بازیمنم چهر مهرافزای او / تا قیامت شکر گویم طالع پیروز را

۵۱- کدام «را»ی مشخص‌شده پس از بازگردانی حذف می‌شود؟

- ۱) عجب است آن که تو را دید و حدیث تو شنید / که همه عمر نه مشتاق لقای تو بود
- ۲) در شهر یکی کس را، هشیار نمی‌بینم / هر یک بتر از دیگر، شوریده و دیوانه
- ۳) من بی‌خود و تو بی‌خود، ما را که برد خانه؟ / من چند تو را گفتم، کم خور، دو سه پیمان‌ه؟
- ۴) تنت را دید گل‌گویی که در باغ / چو مستان جامه را بدرید بر تن

۵۲- کدام بیت «تشخیص» دارد؟

- ۱) رحم بر یار کی کند هم یار؟ / آهِ بیمار کی شنود بیمار
- ۲) اشک‌های بهار مشفق کو؟ / تا ز گل پر کنند دامن خار
- ۳) فلک از بهر عاشقان گردد / بهر عشق است گنبد دَوّار
- ۴) مدتی گردِ عاشقی گردیم / چند گردیم گردِ این مردار

۵۳- «خلق» در کدام بیت واژه‌ای متفاوت است؟

- ۱) حسن خلقی ز خدا می‌طلبم خوی تو را / تا دگر خاطر ما از تو پریشان نشود
- ۲) به خلق و لطف توان کرد صید، اهل نظر / به بند و دام نگیرند مرغ دانا را
- ۳) تو شاکری ز خالق و خلق از تو شاکرند / تو شادمان به دولت و ملک از تو شادمان
- ۴) به حسن و خلق و وفا کس به یار ما نرسد / تو را در این سخن انکار کار ما نرسد

۵۴- بیتِ کدام گزینه با بیتِ «ای یاد تو مونس روانم / جز نام تو نیست بر زبانم» قرابت معنایی بیش‌تری دارد؟

- ۱) جهان را بلندی و پستی تویی / ندانم چه‌ای هر چه هستی تویی
- ۲) ولیکن خداوند بالا و پست / به عصیان در زرق بر کس نیست
- ۳) ای خدا ای فضل تو حاجت روا / با تو یاد هیچ‌کس نبود روا
- ۴) گر هزاران دام باشد هر قدم / چون تو با مایی نباشد هیچ غم

۵۵- بیتِ کدام گزینه با بیتِ «ای نام تو، بهترین سر‌آغاز / بی نام تو، نامه کی کنم باز؟» قرابت معنایی بیش‌تری دارد؟

- ۱) مکن به نامه‌سیاهی ملامتِ من مست / که آگه است که تقدیر بر سرش چه نوشت
- ۲) ای نامِ نکوی تو، سر دفتر دیوان‌ها / وی طلعت روی تو، زینت‌ده عنوان‌ها
- ۳) سیاه‌نامه‌تر از خود کسی نمی‌بینم / چگونه چون قلمم دود دل به سر نرود
- ۴) ما عاشق و رند و مست و عالم‌سوزیم / با ما منشین اگر نه بدنام شوی

۵۶- بیتِ کدام گزینه با بیتِ «جهان جمله فروغ روی حق دان / حق اندر وی ز پیدایی است پنهان» قرابت معنایی دارد؟

- ۱) جهانیان همه گر منع من کنند از عشق / من آن کنم که خداوندگار فرماید
- ۲) برگ درختان سبز در نظر هوشیار / هر ورقش دفتری‌ست معرفت کردگار
- ۳) هنگام وداع تو ز بس گریه که کردم / دور از رخ تو چشم مرا نور نمانده‌ست
- ۴) شبی که ماه مراد از افق شود طالع / بود که پرتو نوری به بام ما افتد

۵۷- با توجه به معنی بیت، املائی واژه‌ی «غریب» در کدام یک از ابیات زیر نادرست است؟

- ۱) گر آدمم به کوی تو، چندان غریب نیست / چون من در آن دیار، هزاران غریب هست
- ۲) و آن که با عطار می‌گردد غریب / او همی یابد ز بوی خوش نصیب
- ۳) غریب و نادر باشد جوان باپرهیز / تو خویشتن ز جوانان غریب و نادر دان
- ۴) وَر من گدای کوی تو باشم غریب نیست / قارون اگر به خیل (جمع) تو آید گدا رود